

EKONOMİK VE EKOLOJİK KRİZ KARŞISINDA TÜRKİYE TARIMI¹

Tayfun ÖZKAYA²

ÖZET

Dünyamız bir yandan daha çok küresel iklim değişikliği ile kendini ortaya koyan ekolojik kriz, diğer yandan da hala içinden çıktığımız söylenemeyen bir ekonomik kriz içinde bulunmaktadır. Küreselleşmenin damgasını vurduğu yirminci yüzyılın son yarısında tarımsal ürünler iç ve dış ticareti artmış, endüstriyel tarım sistemi yoğunlaşmıştır. Bu gelişmeler bir noktadan sonra enerji kullanımındaki artışla ekolojik krizi derinleştirirken diğer yandan da ekonomik krizin etkilerini şiddetlendirmiştir.

Tarım ve tarım politikasındaki yeni arayışlar dünyanın dört bir yanında yoğunlaşmıştır. Bilim insanları ve çiftçilerin birlikte önderlik ettiği tarım ve ticaret alternatifleri birçok yerde başarısını ispatlamıştır. Çevre ve çiftçi dostu tarım sistemleri her iki krize çözüm getirmektedir. Gerek yerel toplulukların gerekse bölge ve ülkelerin tarımsal üretimlerini ekoloji dostu sistemlerde yaparak yerel olarak tüketmelerinin daha yararlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Ancak bu istenilen değişimler ekonominin doğal evrimi ile başarılacak gibi görülmektedir. Çünkü dünyanın çoğunluğunda endüstriyel tarım sistemlerini destekleyen tarım politikaları uygulanmaktadır. Bu politikalar aynı zamanda ekonomik krizleri doğuran ortamı yaratmaktadır. Ekonomik ve ekolojik krizden çıkış eş zamanlı çözülecek bir problemdir ve çözüm vardır.

Anahtar kelimeler: ekonomik kriz, ekolojik kriz, tarım sistemleri, ekolojik tarım, tarım politikası

ABSTRACT

The world is either in an ecological crisis that is mainly demonstrates itself as climate change, or in an economic crisis that still we could not get out. Domestic and international trade of agricultural commodities had been increased and industrial agriculture system had been intensified in the second half of the twenty century which is globalization had been dominant.

These transformations is either deepening the ecological crisis with an increase in energy usage or accelerating the effects of the economic crisis. The searches for new ways in agriculture and agriculture policies had been intensified in all over the world. New agriculture and trade alternatives had been proved their successes in many places. Environment and famer friend agriculture systems have solutions against to both crises. It is clears that to produce agricultural crops in ecological systems and to consume them locally is better for local communities, regions and nations.

But the required developments can't be achieved by the natural evolution of the economy. Because, in all over the world the agricultural policies have been applied that is supporting the industrial agriculture. These policies also creating the conditions for economic crisis. The exit from the economic and ecological crisis is a problem that is to be solved simultaneously and there is a solution.

Key Words: economic crisis, ecological crisis, agricultural systems, ecological agriculture, agriculture policy

TARIM SİSTEMLERİNİN GELİŞİMİ VE EKOLOJİ

Tarım sistemlerinin evriminde 18. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar mekânsal olarak bitki üretimi, hayvan üretiminin iç içe olduğunu, bunların kendi aralarında sıkı ilişkiler kurduğunu görüyoruz. Hatta kentler ile de ilişkilerin kuvvetli olduğu, bugünkü gibi kopuk olmadığı bilinmektedir. Çiftçiler hem bitkisel hem hayvansal üretimi birlikte yapmaktadırlar. Bitki atıkları, otlar hayvanlar tarafından besin olarak kullanılmaktadır. Hiçbir bitki artığı ziyan olmamaktadır. Hayvanların gübreleri de kolayca bitkilere verilebilmektedir. Hatta bu yüzyıllarda kentlerdeki lağımalar bile bitki üretiminde kullanılmakta idi. Tarımda çoklu ürün (polikültür) hâkim idi ve daha henüz

¹ Türkiye 9. Tarım Ekonomisi Kongre bildirisi, Şanlıurfa

² Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Bornova İzmir

tohumlar üzerinde şirketlerin bir hegemonyası söz konusu değildi. Çiftçiler kendi tohumlarını kullanabilmekte idiler.

19. yüzyıl ortalarından sonra mekanizasyon gelişirken, tarım fiyatları da düştü. Bu daha önce tarımda çalışan köylü veya işçilerin kentlere göç etmesi ile sonuçlandı. Aşırı büyüyen kentlerde kanalizasyon sistemlerinin yapılması kentleri biraz daha yaşanır bir hale getirdi, ancak bu defa da kentlerden bitkisel üretime sağlanan besin maddeleri kesildi. Bu ise bu defa göllerin veya denizlerin kirlenmesi ile sonuçlandı. 19. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıl ortalarına kadar gelişen bu süreçte, savaşlardan sonra boş kalmış olan kimya sanayi daha sonra kimyasal gübre ve tarım ilaçları üretmeye başladı. Bu nedenle bu besin eksikliğinin eksikliği bir süre için giderilmiş gibi göründü. Ancak bunun tarım üzerinde de olumsuz etkileri oluşmakta gecikmedi.

20. yüzyıl ortalarından itibaren hayvansal ürünleri işleyen büyük şirketlerin de etkileri ile hayvansal üretim, bitkisel üretimden kopmaya başladı. Hayvansal üretim meralardan kopararak kesif yem tüketimine dönük bir hal aldı ve hayvanlar kapalı ve sıkıştırılmış binalarda beslenmeye başlandı. Bu fabrika tarımı (factory farming) şeklinde adlandırıldı. Ancak bunun sonucunda gübre ve idrar havuzlarda toplandı. Kimi yerlerde ise nehirlere boşaltıldı. Gübreyi bitkisel üretime ulaştırmak ekonomik olmamaya başladı. Diğer yandan hayvancılık işletmeleri bitkisel üretimden koparılınca nöbetleşmeye giren yem bitkileri ve baklagiller yetiştirmek gereksizleşti. Bunun bitkisel üretim üzerindeki etkileri yıkıcı oldu. Tek ürün (monokültür) sistemi yoğunlaştı. Bu varılan son durumda tarım sistemi artık hayvancılığı da kapsayarak endüstriyel tarım (industrial agriculture) olarak adlandırılmaya başladı.

Bu gelişmeler şüphesiz dünyanın her yerinde homojen olarak oluşmamıştır ve değişim hala devam etmektedir. Endüstriyel tarımın yarattığı sonuçlar olumsuz olmuştur. Kimyasal gübre üretmek, taşımak ve uygulamak için büyük bir enerji kullanılmaktadır. Kimyasal gübre ve ilaçlar büyük bir çevre kirliliği yaratmıştır. Sular kirlenmiştir. Kentlerde kanalizasyonlar büyük bir çevre kirliliği yaratmaktadır. Daha önceleri hayvan yemi veya gübre olarak kullanılan mutfak atıkları vb. organik maddeler bu defa patlayıcı bir kirlilik kaynağı olmuştur. Toprak organik maddece fakirleşmiş, kimyasal gübreler topraktaki faydalı mikro organizmaları öldürmüştür. Bu ise zararlı organizmaların hâkim olmasını kolaylaştırmıştır. Kimyasal gübrelerle otlar daha hızlı gelişmiş, bu defa bunları öldürmek için herbisitlere (ot öldürücülere) ihtiyaç artmıştır. Tohum şirketlerinin de etkisi ile biyoçeşitlilik azalmıştır. Bunların birleşik etkisi ile bitki hastalık ve zararlıları çoğalmış, bu defa insektisitler (tarım ilaçları) kullanımı artmıştır. Süreç kendi kendini besleyen bir kısır döngü halini almıştır. Biyoçeşitliliğin de kaybı ve azalması ile bitkisel ürünlerin besleyici özellikleri azalmıştır. Hayvanların kapalı ve sıkıştırılmış ortamlarda yetiştirilmeleri antibiyotik kullanımının artması ile sonuçlanmış, bu da insan sağlığı üzerine olumsuz etkilerde bulunmuştur. Hayvancılıkta da biyoçeşitliliğin azalması insanlar için zararlı mikropların oluşması ve hızlı yayılması için uygun bir ortam yaratmıştır.

FAO'nun 150 ülke raporuna dayanarak yayınladığı çalışmaya göre son yüzyılda dünya biyolojik çeşitliliğinin yaklaşık %75'i kaybolmuştur. (FAO, 1996) Tayland'da 1990'da dört çeltik çeşidi ekiliş alanının yarısını kaplamıştı.

Hastalık ve zararlılar az sayıda çeşit ve türün bulunduğu bir tarım sisteminde çok hızlı bir şekilde salgın yapabilecek özellikler kazanmaktadır. Bundan bazen kaçınılamamakta ve ürün yok olmaktadır. Kaçınmak için ise yüksek düzeyde tarım ilacı kullanılmaktadır. Bu ise hastalık ve zararlılarda bağışıklık sorunu yaratmakta ve bu hastalık yapıcı etmenlerin popülasyonunu çoğaltmakta, etkileme güçlerini arttırmaktadır. Bu bir kısır döngüye ve daha yoğun ilaç kullanımına yol açmaktadır.

Endüstriyel tohumlardan elde edilen sebze ve meyvelerin besleyici özellikleri konusunda bilgileri derleyebileceğimiz çeşitli araştırmalar dünyanın değişik ülkelerinde yapılmıştır. İngiltere'de yapılan bir araştırmada 1930'da ve 1980'de Tarım Bakanlığının gerçekleştirdiği sebze ve meyvelerin mineral madde değerlerini içeren araştırmaların

sonuçları karşılaştırılmıştır. Buna göre 50 yıllık bu sürede sebzelerde kalsiyum, magnezyum, bakır ve sodyumda, meyvelerde ise magnezyum, demir, bakır ve potasyumda önemli düzeylerde gerilemeler oluşmuştur. Kayıp görülmeyen tek mineral fosfor çıkmıştır. En büyük düşüş sebzelerde beşte bir düzeyine düşen bakırdadır. Sonuçlar bu düşüşlerin endüstriyel tarımın gelişmesinden veya çeşitlerin değişmesinden meydana gelebileceği şeklinde yorumlanmıştır. (Mayer, 1997)

Endüstriyel tarım; toprak, su, tarım ürünlerinde yarattığı kirlenme ile hem dünyada hem de ülkemizde yaşam üzerinde ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Tarımın dünyadaki sera gazlarının %20–30 arasını ürettiği saptanmaktadır. Bu oran metan emisyonunda %44, karbondioksit emisyonunda ise %20'dir. (FAO, 2000) Veriler endüstriyel tarımın ekolojik kriz üzerinde ciddi etkilerinin olduğu yönündedir. Bu şekilde endüstriyel tarım sürdürülemez durumdadır.

Ekolojik bir bakış açısından tek ürüne dayalı ihtisaslaşmanın sonuçları çok yönlüdür. Bunlar:

- İşletmeler, topraklar, ürünler ve hayvanlar arasında hemen hemen hiç tamamlayıcı ilişki kalmamıştır.
- Besinler, enerji, su ve atıklarla ilişkili çevrimler doğal bir sistemdeki gibi kapalı olmak yerine açık hale geldiler. Örneğin hayvan gübreleri bitkisel üretimde kullanılmıyor, doğa kirliliği oluşturuyor.
- Geniş alanlarda tek ürün veya çok basit nöbetleşmelerin kullanılması hastalık, böcek ve zararlı otların çok yoğunlaşmasına yol açtı.
- Birçok ürünün doğal alanlarının ötesinde yetiştirilmesi bunlarla ilgili sorunları çözmek üzere daha yoğun kimyasal ilaç vb. kullanımına yol açtı.
- Biyoçeşitlilik kaybolunca çiftçilerin kullandığı çeşitler birkaç yıl içinde başarısız oldular ve yeni çeşitlere ihtiyaç duyuldu.
- Tek ürün yetiştirme daha fazla kimyasal gübre ve ilaç kullanımına yol açtı, ancak buna rağmen verimlerde düşmeler görülmektedir.

EKONOMİK KRİZ, GIDA KRİZİ VE TARIM

Ekonomik kriz kapitalizmin temel bir çelişkisinden kaynaklanmaktadır. Sorun üretimin azlığı değildir. Kriz yapısal olarak çalışanların gelirinin üretim değerinden geri kalmasından yani eksik tüketimden kaynaklanmaktadır. Yatırımlarla artan üretim kapasitesi atıl kalmakta bu da 50–60 yılda bir krizlere neden olmaktadır. Bir yanda meta bolluğu bir yandan da açlar söz konusudur.

Dünya krizi aslında dünya reel sektördeki krizin finans sektörüne ötelenmesi ile oluşmuş idi. 2008 Haziranından sonra artık reel sektörde kriz patlayınca bu defa gıda fiyatları düşmeye başladı.

Krizler aynı zamanda insan ve ülkeler için yaratıcı derslerle de doludur. Yeniliklerin yaratıcısı da olabilirler. 1929 krizinde Türkiye sanayileşme atılımı ile çevre ülkeler arasından sıyrılarak büyük bir atılım yapmıştı. Bu daha sonra devam ettirilemedi ve ülke tekrar merkez ülkelerinin hegemonyasına girdi.

Türkiye tarımı var olan krizden sert şekilde etkilenmektedir. Bunun nedeni küreselleşme adı altında ülkeye kabul ettirilenlerdir. Et, süt, tütün, içki, gübre vb. alanlarda birçok sanayi tesisi özelleştirildi ve yabancı şirketler bu alanlarda tekeller yarattılar. Tohum yasası çiftçinin kendi tohumunu satmasını yasaklayarak çiftçiye büyük tohum devleri ile karşı karşıya bırakmıştır. Çiftçi girdi satanlarla ürününü işleyenlerden oluşan makas arasında ezilmektedir.

Dünya Krizinin Nedenleri ve Krizi Geciktirme Çabaları

Krizler ile ilgili önemli teorilerden birini Rus iktisatçısı Nikolai Kondratiev ortaya atmıştır. 1892–1938 yılları arasında yaşamış olan Kondratiev kapitalist ekonomilerde 50–60 yıllık aralarla ortaya çıkan önce genişleme sonrada çöküş içeren dalgalanmalar olduğunu ortaya atmıştır. (Wikipedia, 2010)

Neo-liberal çevreler, IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar Dünya krizini finansal sistemin neden olduğu bir kriz gibi göstermeye çabalamaktadırlar. Hâlbuki krizler periyodik olarak ortaya çıkan ekonomik olaylardır. Kapitalizmin aşamayacağı bir çelişkisinden kaynaklanmaktadır. Kârlar yatırıma dönüşerek büyük bir üretim kapasitesi yaratma eğilimindedir. Bu üretim kapasitesi halkın satın alma gücünün ötesine geçmektedir. Kârları arttırma eğilimi aslında satın alma gücünü kısıtlamaktadır. Satın alınmayan üretim dönerek kârları kısıtladığı bir noktaya gelmesine yol açmaktadır. (Bello, 2008)

Bello'ya göre:

“1945–1975 arasında “çağdaş kapitalizmin altın çağı” denilen bir dönem yaşandı. Merkez ve gelişmekte olan ülkelerde hızlı bir genişleme meydana geldi. 1970'lerin ortasında bu genişleme döneminin sonuna gelindi. Neoklasik ekonomiye göre olmaması gereken şekilde stagflasyon denilen düşük büyüme ve yüksek enflasyonun bir arada görülmesi gerçekleşti. Almanya ve Japonya'nın yeniden inşası, Beziya, Tayvan, Güney Kore gibi yeni sanayileşen ülkelerdeki üretim gücündeki büyük artışlar küresel rekabeti arttırdı. Ancak bu dönemde sosyal olarak satın alma gücü kısıtlandı ve kârlılık düştü. Kapitalizm bu aşırı üretim krizini çözebilmek için üç kaçış yolu buldu: 1. Neoliberal yeniden yapılanma 2. küreselleşme 3. Finanslaştırma

Neoliberal yeniden yapılanma Kuzey ülkelerinde Reaganizm ve Teacherizm şeklinde, güney ülkelerinde ise yapısal uyarılama şeklinde oluştu. Bu büyüme olarak kötü sonuçlar verdi. Dünya büyüme hızı 1960'larda %2,4 iken 1990'larda %1,1, 1980'lerde %1,4 idi. Küreselleşme ile gümrükler indirildi, sermaye istediği gibi ülkelere girdi. Ucuz hammaddeler, ucuz işgücü ve pazarlar ele geçirildi. Üçüncü kaçış yolu olan finanslaştırma ilk iki yol sorunu çözemez hale gelince önem kazandı. Durgun reel ekonomi ile hiperaktif finansal ekonomi giderek birbirlerinden kopmaya başladı. İdeal neoklasik ekonomide finansal sistem tasarruf yapanlarla yatırımcılar arasındaki mekanizmadır. Finans sistemi kâr yaratabilir, ancak değer yaratamaz. Ancak sanayi, tarım, ticaret ve hizmetler değer yaratabilir. Finans sisteminde yaratılan kârlar gerçek değerlere dayanmadığından, finans kesiminde bonolar, hisse senetleri ve üzerine finansal işlem yapılan her şey (metalar, gayrimenkul) fiyatları uçmaya başladı. Bir varlığın fiyatı gerçek fiyatının çok üstüne çıktığında balon veya köpük denilen bir finansal oluşum meydana gelmiş demektir.“ (Bello, 2008)

Finansal fonlar, hedge fonlar tarım ürünlerinde de kullanılmıştır. Dünya'da çoğu gelişmiş ülkelerde oturan ve elini hiç buğdaya veya pirince değdirmeden borsalardan bilgisayarlarının başında gelecekte gerçekleşecek alımlar ve satışlar yapanlar var. Konut borsası artık işe yaramıyor. Bunlar da yeni av alanları olarak gıda ürünlerini seçtiler. Bu çevreler koşullar uygun olduğunda istedikleri rüzgârı estirebiliyorlar. Bazı tahminlere göre yatırım fonları dünyanın önemli ürün piyasalarında ticareti yapılan buğdayın %50-60'ını kontrol etmektedir. Bir firmanın tahminine göre yatırımcıların pirinç veya buğday gibi, ürünü fiziksel olarak hiç alıp satmadıkları, yalnızca fiyat hareketleri üzerine bahisler yaptıkları vadeli işlemler ve opsiyon piyasalarında dönen spekülasyon para 2000 yılında 5 milyar dolar iken, 2007'de bu 175 milyar dolara çıkmıştır. (Paul Waldie, 2008)

Gerçek bir değere dayanmayan ve aşırı şişmiş bu balonlar patladığında artık sistem kriz içindedir demektir. Kriz aslında reel ekonomiden kaynaklanmıştır. Finans sistemi sadece bu krizin geciktirilmesine yaramıştır.

Kölecilik veya feodalizm gibi kapitalizm de bir gün dünyadan yok olacaktır. Ekonomik krizler de ancak bu şekilde dünyadan silinebilir. Ancak şu anda sistemin yerini alacak bir potansiyel henüz görülmemektedir. Bu sistemin yerini alacak ileri büyük atılımlar 20. yüzyılda görülmüş ancak çeşitli nedenlerle yozlaştırılmıştır. Bütün bunlara

rağmen dünyanın çeşitli köşelerinde demokratik, insancıl ve eşitlikçi değerlere dayanan çabalar görülmektedir.

Tarım Politikalarında Değişiklikler

Tarımsal üretimde gelişmiş ülkelerin ve şirketlerinin hegemonyasındaki artış hem ekonomik krizi yaratan koşulları genişletmekte, hem de endüstriyel tarımı genişleterek ekolojik krizi şiddetlendirmektedir. Bu nedenle özellikle 1980 sonrası dünya tarım politikasındaki değişime dikkati çekmek yararlı olacaktır.

ABD ve AB ülkeleri başta olmak üzere gelişmiş ülkeler, 2. Dünya Savaşı sonrasında tarımsal üretimi hızla arttıran tarım politikaları sayesinde büyük miktarlarda tarım ürünü ihraç edebilecek bir konuma geldiler. Bu politikalar 1980'lere kadar az çok üreticiyi de koruyacak şekilde fiyatları desteklemeyi de öngörüyor ve fiyatların belli bir eşğin altına inmesini önliyordu. Bu amaçla üretim kotaları da uygulanmakta idi. Ancak özellikle 1980'lerden sonra desteğin yönü değişmeye başladı. Seksenli yılların sonrasındaki özel sektörün hâkimiyetindeki değişimler çok daha fazla merkezleşmiş ve çok sıkı bir şekilde kontrol altında olan bir gıda sistemine doğru oldu. Gerek yerel toplumlar gerekse gelişmekte olan ülkeler kendilerini kısıvrak yakalanmış hissetmeye başladılar. Murphy (2009) moda olan "serbest ticaret" sloganının semt pazarı imajı ile desteklendiğini ileri sürmektedir:

"Birçok satıcı ve alıcının geldiği, sebze ve meyve satılan semt pazarlarında her şey herkesin gözü önünde olmaktadır ve "serbest piyasa" bu imajdan güç almaktadır. Serbest piyasa bütün dünyayı bir pazar yapma iddiasındadır. Ancak gerçek böyle değildir. Arjantin, Brezilya ve ABD çiftçilerinin soylarını getirip en fazla fiyat verene mallarını verecekleri bir küresel pazar yoktur. Bu çiftçiler için gerçek ürünlerini satabilecekleri, çiftliklerinin yanında tek bir alıcı olduğudur. En fazla iki alıcı olabilir. Ürünleri kalite kontrollerine tabi tutulacaktır. Sağlık kontrolleri ve politik kaprisler söz konusudur. Küçük çiftçilerin durumu daha da beterdir. Kötü yollar, yetersiz depolama olanakları, dengesiz arazi dağılımı, kötü yasalar, dengesiz pazar güçleri, zayıf yerel ve ulusal kurumlar hepsi ticareti etkiler ve hiç biri serbest değildir... Kalkınmakta olan ülkeler Tarım Anlaşmasını imzalayarak; kendi pazarlarını açmayı kabul ederken, büyük tarımsal süper güçlerin desteklenmiş tarımsal üretimlerine dayalı sistemlerini pekiştirdiklerini, bunların büyük üretim fazlalarını dampinglerle kendi pazarlarına sürececeklerini, böylelikle kendi küçük üreticilere dayalı tarımlarını tahrip edeceklerini anladılar. " (Bello, 2002)

Tarım şirketlerinde yoğunlaşma tüm dünyada da artmaktadır. Örneğin dünyanın en büyük on tarım ilacı şirketi pazarın %89'una sahiptir. Daha da ilginç olanı belli başlı şirketlerin bu alanların birçoğunda aynı anda faaliyet göstermekte olmalarıdır. Örneğin tohum ve tarım ilacı pazarındaki ilk onda bulunan şirketlerden dördü aynı firmalardır. (Özkaya, T. 2007)

Buğdayını satmak isteyen bir Amerikan çiftçisi karşısında pratik olarak çoğu durumlarda tek bir firma bulmaktadır. Böylece firmalar istediği fiyattan ürünü alabilme gücünü elde etmektedir. Özellikle 1996 Amerikan Tarım Kanunu (The Farm Bill) ile daha önceki destek politikaları tamamen kaldırıldı. Bu kanun öncesi stoklar veya ekim dışı bırakmalar sayesinde (örneğin buğday üretiminin fazla olduğu durumlarda ekmeyle prim verilmesi yoluyla) üreticinin fiyatlar üzerindeki hâkimiyeti kısmen sağlanabiliyordu. Bu kanun ise çiftçiyi tamamen korunmasız bırakmış oldu. ABD'de her ne kadar birçok ürün için taban fiyatları devam ettiriliyorsa da bu, geçerli pazar fiyatlarının ve çiftçinin maliyetin altında kalacak şekilde oluşturuluyordu. Çiftçilerin, maliyetinin altında ürün sattıktan sonra devletin verdiği ve şüphesiz vergi mükelleflerince karşılanan primlerini aldıklarında küçük kâr marjları ile üretimi sürdürebilmeleri

sağlanmış oluyordu. Büyük gıda firmaları ise maliyetin altında aldıkları bu ürünleri ihraç ederek veya iç piyasaya işleyerek veya ham olarak sattıklarında muazzam düzeylerde kârlar elde etmiş bulunuyorlardı. İhraç edilen ürünlerin çoğu dampingle satılmaya başlandı. Damping, ürünlerin üretim maliyetlerinin altında yurtdışına satılması anlamına gelir. Örneğin bir bushel mısır ABD’de 2 dolar maliyetle üretilebilirken, hububat firmalarınca yurtdışına 2 dolara satılıyorsa yurtiçi fiyatlar 2 dolar bile olsa bu olay damping olarak isimlendirilir. 2003 yılında ABD’den ihraç edilen bazı ürünlerde damping oranları pamukta % 47, buğdayda %28, mısırdaki %10, pirinçte %26 idi. (Institute for Agriculture and Trade Policy, 2005) Bu tarım politikaları nedeniyle gelişmekte ve geri kalmış ülkelerde tarım üreticileri rekabet edemiyorlar ve ülkeleri bu ürünleri ithal etmek zorunda kalıyorlar. İthalatı kolaylaştırmak için ise Dünya Ticaret Örgütü kararları veya IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar ile gümrük vergileri düşürülmekte ve bu alanlarda çalışan devlet kuruluşları özelleştirilmektedir.

Dampingle Türkiye dahil gelişmekte olan ülkelerin çiftçilerini tarım dışına itmiştir. Dünya gıda üretiminin ancak %10–15 arası dış ticarete konu olmakta iken, uluslararası tarım anlaşmasında adeta bütün tarımsal üretim uluslararası ticarete konu oluyormuşçasına değerlendirilmiş ve bu da dünya tarımını etkilemektedir.

DTÖ Uluslararası Tarım Anlaşması büyük tarım şirketlerinin çıkarlarını yansıtmaktadır. Hatta bu anlaşmanın ilk taslağı daha sonra Amerikan Hükümetinin ticaret temsilcisi olacak olan Cargill yöneticisi olan Dan Amstutz’un elinden çıkmıştır. (Murphy, Sophia, 2009)

Ne Yapmalı?

Şirketlerin küreselleşmesi ve neo-liberalizmin saldırısı çiftçiye ve tüketiciye yönelik olarak çok yönlü olmaktadır. Savunma ve karşı mücadele de çok yönlü olmak zorundadır. Toprağın az sayıda elde toplanması olgusu halen devam etmektedir ve bu gerek yoksulluğu gerekse de üretimi geriletken, endüstriyel tarımı savunan bir yapı oluşturmaktadır. Ancak bugün yalnızca toprak dağıtımını sorunu çözmeyecektir. Aslında dünya toprak reformu deneyimleri toprak dağıtımını ile birlikte diğer etkenlerin birlikte uygulanmasının başarıyı arttırdığını ispatlamaktadır. (Griffin, Khan ve Ickowitz, 2002, s.41)

Bugün veya gelecekte yapılacak bir toprak reformunda toprak dağıtımını ile birlikte tüketicilerle dolayısıyla bütün toplumla bir ittifak öngörülmelidir. Neo-liberalizm ve şirket küreselleşmesi sadece çiftçileri veya tarım işçilerini değil bütün tüketicileri tehdit etmektedir. Öncelikle gerçekte olmayan “serbest rekabet” değil “gıda egemenliği” temel ilke kabul edilmelidir. (Tolios, 2005) Dünya Bankası veya Avrupa Birliğinin dayatmaları kabul edilmemeli, her ülkenin bu arada Türkiye’nin de tarımsal sistemlerini korumak ve kendi gıda ihtiyacını karşılamak hakkına sahip olduğu kabul edilmelidir. Bu kabul edilmediği, gümrüklerimiz açıldığı takdirde örneğin Doğu Anadolu’da ve Güneydoğu Anadolu’da toprak sahibi olan çiftçiler AB rekabeti ile hayvan besleyemez, buğday üretmez hale geleceklerdir. Besin egemenliği, içine kapanma, otarşi değildir. Uluslararası ticaret herkese yarar getirecek şekilde yapılmalıdır. Ancak her ülke kendi tarım sistemini yıkımdan koruma hakkına sahip olmalıdır. Gıda egemenliği (food sovereignty) bireylerin, toplulukların ve ülkelerin kendi besinlerini üretebilmeleri ve tarım politikalarını belirleyebilme hakkı olduğunu kabul eden bir düşüncedir. Bu görece olarak yeni bir kavramdır ve yerel topluluk ve devletlerin işletme ve besin politikaları üzerinde daha çok kontrollerini öngörür. Gıda egemenliği kavramı 1996–2002 yılları arasında Dünya Besin Zirvesinde aktif olan bazı sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına dayanmaktadır. Kendisini köylü kuruluşlarının uluslararası hareketi olarak tanımlayan Via Campesina dampingle karşıdır ve Tarımsal Ticaret Enstitüsü gibi ABD merkezli sivil toplum kuruluşları ile birlikte kavramı tarımsal ticaretin liberalleşmesine karşı bir duruş olarak koymuştur. Gıda egemenliği küçük ölçekli sürdürülebilir tarımı korumaya olan ihtiyacı vurgular. Bunu ulusal besin pazarlarını; dampingle gibi yolları kullanan adil

olmayan ticaretten koruyarak, çiftçilerin toprak ve kredi gibi kaynaklara sahip olmasını geliştirerek, genetik, toprak ve su kaynakları üzerindeki haklarını, şirketlerin haklarına karşı koruyarak yapar. (Via Campesina, 2003)

Tarım, Dünya Ticaret Örgütü Doha görüşmelerinden çıkarılmalı. Gelişmekte olan ülkeler tarımlarını özgürce geliştirme hakkına sahip olmalı. Gelişmiş ülkelerin gıda tekelleri, Dünya Ticaret Örgütü, IMF, Dünya Bankası gibi örgütleri arkasına alarak ülkeleri birbiri ile yarıştırmak ve pazarlarını alabildiğine açarak kendileri için pazarlar yaratmaya çalışmaktadırlar. Bu bütün ülkelerin üreticileri, tüketicileri ve tarım sistemleri için yıkım anlamına gelmektedir. Buna karşı gıda egemenliği kavramını ileri sürmeliyiz. Tarım ürünlerinde gümrükleri yüksek tutmalı, böylece dumpingli ürünlere karşı pazarlarımızı korumuş oluruz. Damping DTÖ'ne göre bile yasak olmasına rağmen pratikte engellenmektedir.

Tarım satış ve diğer kooperatiflere ürün alımı için düşük faizli kredi verilmeli. Toprak Mahsulleri Ofisine yeterli alım gücü sağlanmalıdır. Gereken alanlarda ise prim ödemesi yapılmalıdır. Süt, et, sigara gibi çoğu yabancı teklerin hegemonya kurduğu alanlarda kooperatif ve kamu yatırımları yapılmalı veya teşvik edilmelidir.

Organik, “düşük endüstriyel girdiye dayalı sürdürülebilir tarım” ve permakültür seçenekleri yaygınlaştırılmalı ve endüstriyel tarımdan bir an önce vazgeçilmelidir. Aksi takdirde çiftçiler kazandıklarının çoğunu endüstriyel girdi üreticilerine teslim edecekler, tüketiciler zararlı besinlerle beslenecek, doğanın tahribinin önüne geçilemeyecektir. Yerel toplumlar genetik kaynaklarına sahip olmalı, devlet kurumları da bunu desteklemelidir. Araştırmalar çiftçiye ve tüketicilere dönük olmalı, çiftçinin araştırmalara en başından itibaren katılacağı “katılımcı araştırma yaklaşımı” bütün araştırma enstitülerinde ve fakültelerde kabul edilmelidir. Hem ülkenin hem de bölgelerin besin açısından olabildiğince öz yeterliliğe ulaşmasına gayret göstermelidir. Biyoçeşitlilik gerçekleştirilmeye veya sürdürülmeye çalışılmalı, hayatın patentlenmesine karşı çıkılmalıdır.

Bütün ülkede kooperatifler desteklenmeli, bu kurumların girdi üretiminden, ürünleri işlemeye, pazarlamadan, finansman ve bankacılığa kadar her alanda çalışması için önlemler alınmalıdır. Demokratik ilkelere göre çalışan kolektif işletmeler de özendirilmelidir.

Kaynaklar

- Bello, W. 2002. Deglobalization: Ideas for a new World Economy, Fernwood Publishing, Halifax, London'dan aktaran: Buckland, J. Ploughing Up the Farm (2004) Zed Books, Manitoba. S.113.
- Bello, Walden. 2008. “The Wall Street Colapse and its Implications for Europe and Asia: the View from Civil Society” The Asia-Europe People's Forum, Beijing, 14.10.2008, [Http://www.tni.org/archives/bello/wallstreetmeltdown.ppt?](http://www.tni.org/archives/bello/wallstreetmeltdown.ppt?) (2010)
- Boratav, K. 2005. Toprak Reformu Kongresi Bildirisi, Ziraat Mühendisleri Odası ve Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, Şanlıurfa
- FAO, 2000. Agriculture: Towards 2015/30, Technical Interim Report, April, 2000'den aktaran: Buckland, J. Ploughing Up the Farm (2004) Zed Books, Manitoba.
- Grain. 2008. Making a Killing From Hunger, [Http://www.grain.org/articles/?id=39](http://www.grain.org/articles/?id=39) (7.7.2010)
- Institute for Agriculture and Trade Policy, (2005), United States Dumping on World Markets <http://www.tradeobservatory.org/library.cfm?RefID=48538>
- Mayer, Anne-Marie, 1997, “Historical changes in the mineral content of fruit and vegetables”, British Food Journal, 99/6 [1997] 207–211, MCB University Press, UK
<http://www.emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet?Filename=Publish ed/EmeraldFullTextArticle/Pdf/0700990602.pdf>

- Murphy, S. et al. 2005. WTO Agreement on Agriculture: A Decade of Dumping- United States Dumping on Agricultural Markets, Pub. No:1, Institute for Agriculture and Trade Policy, Minnesota, [http:// tradeobservatory.org](http://tradeobservatory.org) sayfasında (18.5.2006)
- Murphy, S. 2009. "Free Trade in Agriculture, A Bad Idea Whose Time is Done" Monthly Review, July- August 2009, [http:// www.iatp.org/iatp/factsheets.cfm?accountID=500&refid=106576](http://www.iatp.org/iatp/factsheets.cfm?accountID=500&refid=106576) (15.10.2009)
- Özkaya, T. 2007. "Tohumda Tekelleşme ve Etkileri" Tarım Ekonomisi Dergisi, cilt: 13, Sayı: 1,2, İzmir
- Tolios, Y. 2005 Çiftçi sendikaları Hareketi Paneli, İstanbul 16 Nisan 2005 (yayınlanmamış konuşma)
- Via Campesina. 2003. Food Sovereignty, [http:// www.aseed.net](http://www.aseed.net) (8.8.2003)'den aktaran: Buckland, J. Ploughing Up the Farm (2004) Zed Books, Manitoba.
- Wikipedia. 2009. "Nikolai Kondratiev" ve "Kondratiev waves" http://en.wikipedia.org/wiki/Nikolai_Kondratiev ve http://en.wikipedia.org/wiki/Kondratiev_waves (2010)
- World Bank, 2004, Turkey- A Review of the Impact of the Reform of Agricultural Sector Subsidization, March 2004. Washington D.C.,